UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Lasten asema rahapeliongelman varjossa: Children's position in the family of a problem gambler: What is the perspective of the non-gambling parent?

Järvinen-Tassopolous, Johanna; Marionneau, Virve

Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Pirskanen, Henna

2021-11

http://hdl.handle.net/10138/340400

Järvinen-Tassopolous, J & Marionneau, V 2021, Lasten asema rahapeliongelman varjossa. julkaisussa J Järvinen-Tassopoulos & H Pirskanen (toim), Riippuvuus perheessä. Gaudeamus, Helsinki , Sivut 83-101. < https://kauppa.gaudeamus.fi/sivu/tuote/riippuvuus-perheessa/4075444 >

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

3

LASTEN ASEMA RAHAPELIONGELMAN VARJOSSA

Johanna Järvinen-Tassopoulos & Virve Marionneau

Moni lapsi elää perheessä, jossa yhdellä tai kummallakin vanhemmalla on rahapeliongelma. Rahapelien ongelmallinen pelaaminen ja siitä johtuvat taloudelliset, sosiaaliset ja terveydelliset haitat määrittelevät silloin pitkälti kaikkien perheenjäsenten arjen sujuvuutta ja hyvinvointia. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa lasten asemaa rahapeliongelmien koettelemassa perheessä on tarkasteltu pääasiassa kolmesta eri näkökulmasta. Osa tutkimuksista perustuu lapsille ja nuorille tehtyihin kyselyihin ja haastatteluihin, joiden avulla on pyritty kartoittamaan vanhempien rahapelaamisen haitallisia vaikutuksia lasten ja nuorten sosiaalisiin suhteisiin, käyttäytymiseen, mielenterveyteen ja terveyteen.[1] Osa tutkimuksista on taas hyödyntänyt aikuisten rahapelaajien kertomuksia, joissa he peilaavat lapsuusajan kokemuksiaan ongelmallisen rahapelaamisen kehittymisprosessiin aikuisiällä.[2] Lisäksi lasten asemaa perheessä on tutkittu myös rahapelaavan tai pelaamattoman vanhemman näkökulmasta.[3]

Ongelmallisesti rahapelejä pelaavan vanhemman lapset ovat haavoittuvassa asemassa perheessään siinä missä päihteitä käyttävän vanhemmankin lapset. Aikuisen ongelmallinen

rahapelaaminen (kuten myös päihteidenkäyttö) vaikuttaa lapsen jokapäiväiseen elämään sekä altistaa hänet mahdollisille ongelmille myös myöhemmässä elämässään.[4] Myös lapsen toisen vanhemman käyttäytyminen ja mahdollinen uupuminen voivat vaikuttaa lapsen tilanteeseen perheessä.[5] Lasten asema rahapeliongelman varjostamassa perheessä on usein haavoittuvampi, kuin vanhemmat itse ajattelevat sen olevan. Lapset saattavat tietää paljon enemmän vanhemman rahapelaamisesta, kuin kumpikaan vanhemmista saattaisi edes arvata.[6] Lasten kokemuksiin vaikuttavat myös vanhempien oma suhtautuminen rahapelaamiseen ja se, miten vanhemmat välittävät kotona lapsilleen rahapelaamiseen liittyviä yhteiskunnallisia asenteita ja arvoja.[7]

Tutkimme lasten asemaa perheessä, jossa rahapeliongelma aiheuttaa ”elämäkerrallisen häiriön” (engl. *biographical disruption*) perheenjäsenten elämään. Elämäkerrallinen häiriö muokkaa perheenjäsenten keskinäisten suhteiden dynamiikkaa ja sitoutuneisuutta toisenlaisiksi.[8] Lasten aseman kuvaajana toimii rahapelejä pelaamaton vanhempi, joka pohtii rahapeliongelman haavoittamien perhesuhteiden vaikutuksia lastensa identiteettiin, hyvinvointiin ja elämään. Relationaalisen sosiologian tutkimusteorian mukaisesti ihminen määrittelee itsensä suhteessa itselleen tärkeisiin läheisiin (kuten perheenjäseniin, sukulaisiin, ystäviin ja samassa elämäntilanteessa oleviin yksilöihin).[9] Lapsilla vanhempien vaikutus identiteettiin on kenties vielä vahvempi kuin aikuisilla, sillä rahapeliongelma on alkoholiongelman kaltainen uhka, joka pahimmillaan vieraannuttaa perheenjäsenet toisistaan.[10] Perheitä ja perhesuhteita tutkineet Kimmo Jokinen ja Jana Mikats ovatkin todenneet:

> Lasten liikkumavara heidän rakentaessaan sosiaalisia maailmoja on pienempi kuin aikuisten. He eivät esi-

merkiksi voi erota ja lähteä, jos tunnesuhde muihin perheenjäseniin ei toimi.[11]

Tutkimme lasten asemaa perheessä hyödyntämällä rahapelejä pelaamattomien vanhempien lähettämiä viestejä Päihdelinkin ylläpitämälle sähköiselle keskustelufoorumille. Lähestymistapa saa tukea aiemmasta tutkimuksesta, jossa rahapelejä ongelmallisesti pelaavat naiset ovat kertoneet tunteistaan ja kokemuksistaan suhteessa lapsiinsa.[12] Tässä tutkimuksessa analysoimme vuosina 2007–2019 keskustelufoorumille lähetettyjä viestejä, joissa pelaamattomat vanhemmat pohtivat vastuita ja rooleja perheessään, lastensa hyvinvointia, omaa hyvinvointiaan vanhempana ja perhe-elämän jatkumista rahapeliongelmasta riippumatta.

RAHAPELIONGELMA PERHEESSÄ

Lasten asemaa perheessä, jossa pelataan ongelmallisesti rahapelejä, on tutkittu 1980-luvulta lähtien. Varhaisimmat kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että ongelmallisesti pelaavien vanhempien kaoottinen ja ennalta arvaamaton käytös voi vaikuttaa kielteisesti lasten elämään ja kotioloihin.[13] Ongelmallisesti pelaavia vanhempia on pidetty esimerkiksi epäonnistuneina roolimalleina ja huonojen käytösmallien edustajina.[14] Kielteiset lapsuusajan kokemukset, kuten kaltoinkohtelu, voivat kehittää lapselle kroonisia terveysongelmia, jotka voivat olla fyysisiä tai mielenterveyteen liittyviä (esim. astma, allergiat, migreeni ja masennus).[15]

Moni ongelmallisesti pelaava vanhempi saattaa vähätellä lapsilleen aiheutuneita haittoja.[16] Taloudelliset seuraukset, kuten toimeentulon niukkuus ja velkaantuminen, vaikuttavat kuitenkin koko perheen asumiseen, ruokailuun, lämmitykseen,

vaatteiden ja kenkien ostamiseen, vapaa-ajan viettoon ja muihin materiaalisiin hankintoihin.[17] Lapset voivat kokea myös sosiaalista eristäytymistä ja leimaantumista vanhemman ongelmallisen rahapelaamisen takia. He eivät ehkä myöskään uskalla puhua kenellekään perheen ulkopuoliselle henkilölle asiasta.[18]

Ongelmallisesti rahapelejä pelaavien vanhempien lapset joutuvat usein keskelle roolikonflikteja. He saattavat muuttua rauhantekijöiksi keskellä jännittynyttä perhetilannetta (esim. vanhempien välisen verbaalisen tai fyysisen riidan aikana), omaksua syntipukin roolin ja ottaa syyn niskoilleen perheen rahapeliongelmista.[19] Joskus lapset voivat kokea olevansa vastuussa kodin emotionaalisesta ilmapiiristä.[20] Lapset saattavat joutua ottamaan myös aikuisten rooleja: sen lisäksi, että he toimivat välittäjinä aikuisten riidoissa, he voivat toimia vanhempiensa ystävinä ja tukihenkilöinä tai esiintyä nuoremmille sisaruksilleen vanhemman roolissa.[21]

Vanhemman ongelmallinen rahapelaaminen voi aiheuttaa lapsille monia pitkäaikaisia ja kielteisiä seurauksia. Lapset voivat tuntea itsensä muun muassa hylätyiksi, torjutuiksi, laiminlyödyiksi, emotionaalisesti osattomiksi, vihaisiksi, loukatuiksi, yksinäisiksi, avuttomiksi, ahdistuneiksi ja masentuneiksi.[22] He voivat kokea myös monenlaisia menetykseen liittyviä tunteita, jotka viittaavat paitsi taloudelliseen menetykseen myös fyysisesti ja emotionaalisesti poissaolevaan pelaavaan vanhempaan sekä turvallisuuteen, tasapainoon ja luottamukseen.[23]

Kaikesta kokemuksellisesta kielteisyydestä huolimatta lapset voivat osoittaa myös resilienssin eli psyykkisen palautumiskyvyn merkkejä. He voivat kokea iloa ja onnistumisen tunteita harrastuksissa ja niihin liittyvien ihmisten parissa. Nuoret voivat saada tukea läheisiltä ystäviltään tai koulun henkilökunnalta. Ymmärrys siitä, että vanhemman ongelmallinen rahapelaaminen ei ole lapsen vika, voi auttaa lapsia ja nuoria

selviämään rahapeliongelman aiheuttamasta tilanteesta perheessä.[24]

Seuraavaksi tarkastelemme keräämämme tutkimusaineiston valossa lapsen asemaa perheessä, jossa toisella vanhemmista on rahapeliongelma. Läheisten (eli pelaamattomien vanhempien) viesteistä löytyy erityyppisiä mainintoja lapsista. Jotkut mainitsevat heillä olevan lapsia tai perhe, kun taas toiset kuvailevat lastensa arkea, tulkitsevat ongelmallisesti pelaavan vanhemman aiheuttamien ongelmien vaikutuksia lapsiinsa ja pohtivat perheen epävarmaa tilannetta lasten näkökulmasta. Läheiset keskittyvät puimaan omaa elämäntilannettaan ongelmallisesti rahapelejä pelaavan henkilön puolisona ja tuulettamaan tunteitaan keskustelufoorumin jäsenten ja vieraiden (eli rekisteröitymättömien jäsenten) kanssa.[25]

Tästä huolimatta lasten tunteet, kokemukset, ilot ja surut olivat selvästi osa läheisen kertomusta perheen elämästä. Lapset eivät siis näyttäydy viesteissä pelkkinä perheen sijaiskärsijöinä vaan aktiivisina (mutta vanhemmilleen alisteisina) perheenjäseninä. Erilaiset kriisitilanteet, kuten vanhempien avioero ja vaikeat perheongelmat, muokkaavat lasten perhesuhteita ja koteja – useimmiten pakotetusti lasten näkökulmasta.[26] Analysoimme pelaamattoman vanhemman kertoman mukaan, millaisessa relationaalisessa suhteessa lapset elävät vanhempiensa kanssa, miten rahapeliongelma koskettaa perheenjäseniä yhdessä ja erikseen ja miten perheen ongelmat pyritään ratkaisemaan lasten kannalta.

VANHEMPIEN JA LASTEN VASTUUT JA ROOLIT

Kirjoittaessaan ensimmäistä kertaa sähköiselle keskustelufoorumille rahapelejä pelaamattomalle läheiselle on usein paljastunut puolison liiallinen rahapelaaminen ja mahdollinen

velkaantuminen. Perheissä ongelmallisesti rahapelejä pelaava puoliso voi olla kyvytön maksamaan velkojaan, ja taloudellinen vastuu perheen elättämisestä on siirtynyt suurimmaksi osaksi pelaamattomalle puolisolle. Perheen taloudellista ahdinkoa lisää puolisoiden pienituloisuus, kun rahapelaaja on työtön tai opiskelija ja läheinen on hoitovapaalla. Perheen elättäminen ja yhteisistä menoista (esimerkiksi yhteisistä laskuista, ruoka- ja asumiskuluista sekä asuntolainan lyhennyksestä) selviäminen kiristävät erityisesti rahapelaajan ja läheisen välejä, mutta nämä vaikeudet vaikuttavat myös lasten elämään. Jotkut läheisistä kokivat turvaavansa lastensa elämän, kun he ottivat taloudellisen vastuun perheen menoista itselleen.[27]

> *Minä elätän lapset. Jos yritän vaatia puolisoani osallistumaan lasten hankintojen kustannuksiin, niin hänen asenteensa on, että aivan kuin ne menot olisivat jotenkin häneltä pois. Hän ei todellakaan ole ymmärtänyt vastuutaan. Kotona aika menee selatessa teksti-tv:n urheilutuloksia, sillä tokihan häntä kiinnostaa, mitä rahoille on käynyt. Kotityöt ja lasten hoitaminen jäävät minulle.* (V21)

Taloudelliset huolet rasittavat rahapelaajan läheisiä myös emotionaalisesti. Erilaiset suuttumuksen, turhautumisen, masennuksen ja hämmennyksen tunteet juontuvat taloudellisesta tilanteesta mutta useimmiten myös emotionaalisen läheisyyden puutteesta ongelmallisesti pelaavan puolison kanssa.[28] Läheiset, kuten puolisot ja lapset, joutuvat usein erilaisten tunteiden valtaan, kun elämä muuttuu epävarmaksi ja turvattomaksi.[29]

Taloudellisen vastuun ohella läheiset pohtivat omaa ja rahapelaajan roolia vanhempina. Monesti he kuvasivat rahapelejä pelaavaa vanhempaa poissaolevaksi ja liian vähän aikaa lasten

kanssa viettäväksi. Yhteisen ajan puute lasten kanssa voi vaikuttaa rahapelaajan kiintymykseen lapsiinsa.[30] Toisaalta läheinen saattoi kuvata lasten ja rahapelaavan vanhemman suhdetta lämpimäksi ja rakastavaksi, kunhan yhteistä aikaa löytyi. Rahapelaavan vanhemman ja lapsen suhde on kuin keinulauta, joka on lapsen kannalta katsottuna kiintymyksen ja piittaamattomuuden vaihtelua.[31] Kuten päihteidenkäyttö myös ongelmallinen rahapelaaminen voi katkaista vanhemmuuden tai tehdä siitä jaksottaista.[32]

> *On yö ja lapseni nukkuvat vuoteissaan. Puolisoni lähti jo aamupäivällä (muka kirjastoon) mutta ei ole vielä tullut kotiin. Tiedän hänen olevan pelaamassa. Minua ahdistaa ja pelottaa se, paljonko hän tällä kertaa heittää taivaan tuuliin. Kaikki pois heitetty raha on suoraan pois perheeltämme. Puolisoni mielestä rahapelaaminen on hänen yksityisasiansa, eikä se kuulu muille tai vaikuta perheeseemme millään tavalla. Mitä teenkin hänen palattuaan, miten ikinä reagoin, vika on aina minussa. Näiden vuosien aikana en ole osannut puolisoni mielestä suhtautua asiaan oikein. Lapset kyselevät, missä isä on. Mitä siihen sanoisin?* (V44)

Joissakin perheissä keksittiin syitä ongelmallisesti pelaavan vanhemman poissaoloihin (esim. myöhään työskentely tai työmatka). Jos lapset ovat tarpeeksi vanhoja, vanhemmat voivat keksiä erilaisia keinoja saada heidät uskomaan poissaolojen syihin.[33] Lasten näkökulmasta rahapelejä pelaavan vanhemman jatkuva lähteminen ja poissaolo voivat tuntua ”fyysiseltä menetykseltä”, kun taas vanhemman välinpitämättömyys ja henkinen poissaolo voivat tuntua lapsista ”eksistentiaaliselta menetykseltä”.[34] Rahapelaamiseen menevä aika lisäsi kotona olevan pelaamattoman vanhemman painetta pitää huolta

lapsista toisenkin vanhemman puolesta. ”Välinpitämättömyyden ilmapiiri” kotona, jossa ongelmallisesti pelaava vanhempi ei osallistu kasvatukseen eikä huolenpitoon, voi tuntua kasvavasta lapsesta pahalta.[35]

Isompi lapsi, joka osaa jo toimia ja liikkua itsenäisesti, voi myös joutua ottamaan vastuunkantajan roolin rahapelaajan perheessä:

> *Mies lupasi ystävällisesti hakea minulle piirakan ainekset kaupasta, jonne matkaa oli 400 metriä. Aikaa kului ja kului, eikä miestä saati aineksia näkynyt eikä kuulunut. Yritin soittaa hänelle, mutta hän ei vastannut. Odottelin hetken aikaa ja soitin taas. Ei vastausta. Soitin vanhimmalle lapselleni ja kysyin, olisiko hän ulkona kaupan lähellä. Hän oli ja sanoi isänsä menneen suoraan pubiin pelaamaan. Pyysin lastani sanomaan isälleen, että tarvitsen ne piirakka-ainekset. Mies ei vastannut lapselleen mitään vaan käveli pankkiautomaatille nostamaan lisää rahaa ja meni takaisin pelaamaan. Pyysin lastani kotiin katsomaan nuorempiaan ja lähdin itse kauppaan. Ensin kuitenkin kävin hakemassa mieheltä asuntomme avaimet ja toivotin hänet alimpaan helvettiin.* (V7)

Joskus rahapelaajan puolison tapa hallita tilannetta johtaa siihen, että hän pyytää avukseen vanhempia lapsiaan. Tällainen tilanne taas aiheuttaa sen, että vanhemmuus siirtyy aikuiselta lapselle (engl. *parentification*), ja lapsi voi yrittää saada ongelmallisesti pelaavaa vanhempaa miellyttämään toista vanhempaa.[36] Lapset voivat omaksua perheessä sellaisia vastuita, jotka ovat heidän kulttuurissaan normaalisti vanhemmille kuuluvia.[37] Isommat lapset voivat joutua hoitamaan pienempiä

sisaruksiaan, jos jompikumpi vanhemmista on poissa kotoa tai muuten kykenemätön huolehtimaan lapsistaan.[38]

LAPSEN ETU ON HYVINVOIVA VANHEMPI

Läheiset pohtivat viesteissään myös omaa rooliaan vanhempana ja kasvattajana. Osa äideistä tunsi syyllisyyttä siitä, etteivät he jaksaneet olla aktiivisia leikkijöitä tai ulkoilijoita lastensa kanssa. He kokivat itsensä uupuneiksi henkisesti ja usein myös fyysisesti. Pelaamattoman vanhemman uupuminen saattoi johtaa mielialojen vaihteluun, masentumiseen ja jopa itsemurhan ajatteluun. Jotkut läheisistä käyttivät metaforisuutta kirjoittaessaan ongelmallisen rahapelaamisen seurauksista perheessään. Heidän mielestään ongelmallisesti pelaavan vanhemman olisi tullut jo ymmärtää, että ”pelissä on perhe” ja lapset ovat ”nappuloita” tässä rahapeliongelman aiheuttamassa pelissä. Lisäksi moni läheisistä uskoi, että pelaavan vanhemman tulisi lopettaa rahapelaaminen ja hakeutua hoitoon, jotta perhe selviäisi rahapeliongelmasta.

> *Ongelma on se, että mieheni ei myönnä nettipokerin olevan riippuvuus ja ongelma. Hän pitää itseään jokseenkin hyvänä pelaajana, sillä voittoina on joskus tullut isojakin summia. Se on kannustanut häntä jatkamaan. Itse näen juuri tuon pokerin olevan pahin ongelma: sen kautta kynnys pelata muita rahapelejä laskee. Ja voittojen jälkeen tulevat häviöt. En tosiaan jaksa. Tästä aiheesta on niin mahdoton puhua mieheni kanssa, kun olemme asiasta täysin eri mieltä. Miten saan hänet tajuamaan? Vai lähdenkö vain pois, jos hän ei tajua? Pelissä on perhe, enkä haluaisi riistää lapsilta heidän isäänsä.* (V20)

Toisaalta äidit pohtivat omaa jaksamistaan lasten etuna. He pyrkivät takaamaan lapsilleen normaalin arjen taloudellisista ja parisuhteeseen liittyvistä ongelmista huolimatta. Huolehtiminen lapsista voi tuntua rahapeliongelman aiheuttamassa elämäntilanteessa olennaiselta, ja se voi myös antaa pelaamattomalle vanhemmalle syyn jatkaa eteenpäin elämässä.[39] Moni etsikin itselleen apua esimerkiksi työterveyshuollosta, jotta lasten ei tarvitsisi kärsiä lisäksi pelaamattoman vanhemman henkisestä romahtamisesta tai työkyvyttömyydestä.

> *Lapseni takia haen hoitoa itselleni vaikka väkisin. Jos en hoida itseäni ajoissa kuntoon, niin asia paisuu enkä jaksa olla töissä. Työterveyshuollosta olisin saanut psykologin apua, mutta tuntiveloitus on 100 euroa. Mistä revit rahat? Hyvä vinkki siis työterveyslääkäriltäni tuo! En yhtään ihmettele, miten ihmiset voivat nykyään huonosti ja kaikkea ikävää käy, kun lääkärit ja muut neuvonantajat eivät suhtaudu asioihin vakavasti!* (V19)

Useimmiten huolenpitoon liittyvät vastuut lankeavat naispuoliselle läheiselle.[40] Tässäkin aineistossa, jossa suurin osa viestien lähettäjistä on naisia, huolenpidollinen vastuu on sukupuolittunut.[41] Toisaalta äitien tarve etsiä itselleen apua voi kertoa myös siitä, että läheisinä he ovat ymmärtäneet huolenpidon itsestään olevan tärkeää myös lasten hyvinvoinnille ja selviytymiselle.[42] Kysymyksessä on myös se, että pelaamattomat vanhemmat pyrkivät olemaan vahvoja rahapeliongelmasta huolimatta sitoutumalla lapsen etuun ja hakemalla itselleen apua sen sijaan, että he kietoisivat elämänsä täysin rahapelaavan puolison elämän varaan.[43]

LASTEN HYVINVOINNIN VAARANTUMINEN

Ongelmallisen rahapelaamisen myötä perheenjäsenten suhteet toisiinsa muuttuvat. Taloudellisten vaikeuksien myötä myös perheen arkielämä usein muuttuu vaihtelevaksi ala- ja ylämäkineen. Rahapeliongelma häiritsevänä elämäntapahtumana ja hajottavana kokemuksena saa läheiset muuttamaan suhdettaan puolisoonsa ja lapsiinsa mutta myös itseensä.[44] Jotkut läheisistä kertoivat lastensa kärsivän perheen tilanteesta. Myös vanhempien rikkonainen ja jännitteinen parisuhde voi vaikuttaa riitoineen lapsiin kielteisesti. Näissä tilanteissa lapset saattavat yrittää olla lojaaleja kummallekin vanhemmalle riitaisasta parisuhteesta huolimatta. Toisaalta lapset saattoivat kärsiä myös muuttuneesta tunneilmastosta kotona. Aineistossa osa lapsista altistui pelaavan vanhemman suuttumiselle ja räyhäämiselle.[45] Joidenkuiden lasten pelaava vanhempi oli haluton seurustelemaan näiden kanssa jutellen ja leikkien:

> *Oli sitten rahaa mennyt tai ei, rahapelaaminen on vienyt miehen toimintakyvyn. Lähes vuorokaudet yhteen menoon hän pötköttelee puhelimen kanssa sängyllä. Työnteon hän on lopettanut jo aikoja sitten. Lasten itkut ja pyynnöt eivät vaikuta liikuttavan häntä mihinkään. Isi on "kadonnut" jonnekin. Rahapelit ja internet ovat pahempia kuin alkoholismi. Siltä ainakin nyt tuntuu.* (V46)

Joissakin perheissä rahat eivät riittäneet ruokaan. Näissä perheissä äidit pyrkivät silloin parhaansa mukaan säästämään omista tuloistaan lapsilleen ruokarahaa. Ruokarahaa saatettiin joutua lainaamaan perheelle myös lähipiiristä. Lainaaja oli aina rahapelaaja, jolta puoliso vaati rahaa ruokaostoksiin. Alkoholinkäytön tavoin ongelmallinen rahapelaaminen aiheuttaa

taloudellista puutetta perheessä, joissa lapset ovat alisteisia aikuisten taloudelliselle päätäntävallalle.[46]

Myös häätö omasta kodista saattoi olla mahdollista, jos vuokria oli jätetty maksamatta tai asuntolainaa lyhentämättä. Usein vuokrarästit ja lyhentämätön asuntolaina tulivat yllätyksenä läheiselle, joka oli saattanut maksaa oman osuutensa vuokrasta tai asuntolainasta rahapelaajalle etukäteen.

> *Sain puhelun vuokranantajalta. Hän kertoi meillä olevan 1600 euroa rästissä! "Mikäli ette pysty lyhentämään vuokrarästejä tässä kuussa, emme enää uusi vuokrasopimustanne", hän sanoi. Ette voi tietää, miltä minusta tuntui. Mies oli taas pelannut.* […] *Ja nyt voimme joutua asunnottomiksi pienen lapseni kanssa! Puhelussa kävi myös ilmi, että jos vuokrarästejä ei lyhennetä, vuokranantaja ottaa yhteyttä lastensuojeluun! Voinko siis todella tämän kaiken lisäksi menettää kalleimman aarteeni? Minulla oli niin paha olla kuin voi.* (V6)

Ongelmallisella rahapelaamisella voi siis olla seurauksia, jotka vaikuttavat rahapelaajan ja tämän perheen asumisoloihin.[47] Muita syitä asunnottomuuteen rahapelaajien tapauksessa voivat olla esimerkiksi parisuhteen päättyminen ja sen myötä uudet asumisjärjestelyt, henkilökohtaiset mielenterveysongelmat ja mahdollinen rikosrekisteri.[48]

EHJÄKSI KOETUSSA PERHEESSÄ LASTEN TAKIA

Monessa tapauksessa läheinen asetti kyseenalaiseksi parisuhteensa rahapelaajaan. Joillekuille läheisille eroaminen vaikutti olevan ainoa ratkaisu perheen tilanteeseen. Taustalla saattoi vaikuttaa tarve olla hyvä vanhempi ja luoda välimatkaa

rahapelaavan vanhemman ja lapsen välille joko muuttamalla lapsen kanssa muualle tai erottamalla vanhempien taloudet toisistaan.[49] Erosta puhuminen tai eron vaatiminen ei kuitenkaan aina onnistunut, sillä rahapelejä pelaava puoliso ei välttämättä suostunut eroamaan tai kehotti läheistä itseään lähtemään parisuhteesta ja perheestä. Myös pelaava puoliso saattoi haluta eroa, mutta lasten takia läheinen ei ollut halukas siihen.

> *Järkevästi ajateltuna olisi parempi lähteä pois, mutta kun se on niin vaikeaa. Mihin voisi mennä lasten kanssa, kun ei hän päästä? Hän uhkailee minua kaikilla mahdollisilla tavoilla.* (V23)

Uhkailua ja liikkumisen kontrollointia voidaan pitää merkkinä lähisuhdeväkivallasta. Vaikka lapset eivät itse joutuisi kokemaan lähisuhdeväkivaltaa, he voivat joutua välikäsiksi riitoihin tai väkivaltaisuuden silminnäkijöiksi.[50] Pelaamattomaan vanhempaan kohdistuva uhkailu voi olla pelottavaa pientenkin lasten silmissä. Lähisuhdeväkivaltaa kokevia lapsia pidetään usein ”passiivisina silminnäkijöinä”, jotka ovat liian haavoittuvia kertoakseen omasta elämästään aikuisille (esimerkiksi sosiaalityöntekijälle).[51]

Aineistossa pohdittiin ja käytiin keskustelua siitä, millainen perheen tulisi olla. Moni läheinen tiedosti, että perheellä ei ole kaikki kunnossa. Silti osa heistä oli sitä mieltä, että vanhempien tulisi yrittää yhdessä lasten takia. Lapset pitävät perheen koossa.[52] Jotkut olivat sitä mieltä, että perheenjäsenillä tulisi olla yhteistä aikaa ja mahdollisuus tehdä retkiä ja viettää lomia yhdessä. Läheiset saattoivat myös haaveilla tietynlaisesta yhteisestä kodista (esimerkiksi omakotitalosta) ja perheenlisäyksestä rahapeliongelmasta huolimatta.

Harmittaa sekin, että tuttavaperheillä on varaa matkustella, ostella taulutelkkareita ja tehdä kaikkea kivaa. Meillä on ihan samat tulot, mutta me emme pääse koko perhe minnekään. Meidän rahamme menevät siihen, että minä pistän palkkani ruokaan, asuntolainaan ja kaikkeen mitä lapset tarvitsevat. Puolison rahat menevät niihin laskuihin, jotka velvoitan hänet maksamaan, ja loput sitten tupakkaan ja rahapeleihin. (V41)

Yhteinen tekeminen lasten kanssa on perheen yhteistä aikaa, joka on pois rahapelaamiselta.[53] Yhteinen tekeminen myös havainnollistaa lasten merkityksen perheen koossa pitäjinä.[54] Ihanneperhe ei välttämättä ole ”pullantuoksuinen”, mutta tässäkin tutkimuksessa ”perhe on yksikkö”.[55] Rahapeliongelman varjossa läheinen joutuu kuitenkin miettimään, muodostuuko perhe ”olennaisista” perhesuhteista vai tulisiko perheenjäsenten suhteita purkaa, kun ne eivät perustu hoivaan, huolenpitoon, keskinäiseen kunnioitukseen ja rakkauteen.[56]

Vaikka eroaminen rahapelejä pelaavasta puolisosta saattoi käydä mielessä, monen läheisen oli vaikea ajatella perhe-elämää lasten kannalta ilman toista vanhempaa. Aineistossa ehjäksi koetun perheen ihanteeseen kuului lasten lisäksi kummatkin vanhemmat. Eroaminen saattoi olla myös vaikea päätös, jos läheinen oli taloudellisesti riippuvainen rahapelejä pelaavasta puolisosta tai jos yksinhuoltajuus tuntui liian raskaalta ajatukselta. Myös yhteishuoltajuus saattoi olla vaikea ajatus. Läheinen joutuisi elämään säännöllisesti erossa lapsistaan, eikä kaikkia läheisiä miellyttänyt jatkuva sidos rahapelaajaan lasten toisena vanhempana. Lapset voivat kärsiä myös huoltajuussopimuksen noudattamiseen liittyvistä ongelmista.[57] Yhteiset lapset ja perheen yhdessä pysyminen koetaan tärkeänä tekijänä erityisesti parisuhteen pelastamisessa.[58]

Parisuhteen tulevaisuuden pohtimista voidaan pitää myös puolison selviytymiskeinona.[59] Rahapelaajien puolisoilla parisuhteen jatkamisen syitä voivat olla yksinäisyyden pelko, rahapelaajan reagoinnin pelko, perheen koossa pitäminen lasten takia, rakkaus rahapelaajaan, usko rahapelaamisen loppumiseen ja avun saaminen mutta myös kyvyttömyys lähteä uskon puuttuessa, häpeän ja nolouden takia tai rahattomuuden takia.[60]

> *Lasten takia on jaksettava taistella. Puoliso on muuten tosi ihana ja kiva. Rakastan häntä, mutta en halua hajottaa omaa elämääni paskaksi vastoin tahtoani. En mielelläni eroaisi, mutta jos se on ainoa keino pitää talous ja työ sekä hoitaa lapset, ei sitten voi kuin erota.* (V50)

Toiset läheiset näkivät eroamisen ainoana keinona turvata lasten tulevaisuus mutta myös pelastaa lapset nykyiseltä elämäntilanteelta.[61] Eroaminen voi myös toimia läheisen viimeisenä selviytymiskeinona, kun kaikki muut keinot on käytetty.[62] Ne läheiset, jotka olivat eroamassa tai eronneet, kokivat päätöksensä olleen oikea myös lasten näkökulmasta. Läheisten vastuu lapsista jatkuu, vaikka entinen puoliso olisi edelleen jonkin verran lasten elämässä. Eron jälkeen perhe-elämässä alkaa uusi vaihe, ja se ei välttämättä ole joidenkuiden läheisten pelkäämä rikkinäiseksi koettu perhe.

LOPUKSI

Tutkimuksemme tarkoituksena on ollut lapsen aseman tarkastelu perheessä, jossa toinen vanhemmista pelaa ongelmallisesti rahapelejä. Kertojanääni kuuluu lasten pelaamattomille vanhemmille, jotka ovat kirjoittaneet sähköiselle

keskustelufoorumille saadakseen tukea ja apua pelaavalle puolisolleen ja itselleen foorumin jäseniltä ja vierailijoilta. Olemme tavoitelleet läheisten kirjoittamien viestien avulla perheessä elävien lasten arkea ja siihen sisältyviä tapahtumia, tilanteita ja kokemuksia. Äänessä ovat enimmäkseen äidit, jotka tulkitsevat ongelmallisen rahapelaamisen seurauksia lastensa puolesta. Tulkintaa voivat tietenkin värittää läheisen omat kokemukset, tunteet ja toiveet, mutta tutkimusaineistosta välittyy selvä huoli lasten hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta. Silti yksikään läheisistä ei ajatellut hakevansa erikseen apua tai tukea lapsilleen sosiaali- tai terveyspalveluista.

Rahapeliongelmat edustavat vierautta perheessä.[63] Ongelmallisesti rahapelejä pelaava puoliso on muuttunut vieraaksi ja vaikuttaa uhkaavan perheyhteisyyttä.[64] Toisin sanottuna lapset elävät perheessä, jossa vanhempien on vaikea tulla toimeen keskenään, lasten suhde pelaavaan vanhempaan on ajoittain olematon ja pelaamattomasta vanhemmasta tulee ylisuorittaja ja selviytyjä. Ehjäksi koetussa perheessä perheyhteisyys säilyy vaikeuksista huolimatta, mutta rikkinäiseksi koetussa perheessä vieraus on nielaissut perheenjäsenten välisen yhteisyyden. Lasten aseman määrää paljolti se, kuinka vanhemmat määrittelevät sen suhteessa perheen yhteisesti kokemaan rahapeliongelmaan.[65]

Riippuvuuden kanssa elävien vanhempien lapsia on kutsuttu ”näkymättömiksi”, koska viranomaisilla on vaikeuksia tunnistaa heitä. Riippuvuuden ongelma on osa perhemallia, jolle syyllisyys, häpeä ja leimautumisen pelko ovat tunnusomaisia.[66] Alkoholitutkimuksessa lasten näkymättömyyden syitä on etsitty lapsista itsestään (esimerkiksi lapset pyrkivät salaamaan vanhempien alkoholiongelman), mutta toisaalta voi myös olla niin, että lasten näkökulmaan ei välttämättä kiinnitetä tarpeeksi huomiota tai vanhemmat ovat voineet opettaa

heidät vaikenemaan ongelmasta.[67] Toisaalta lapset ovat jääneet näkymättömiksi keskustelussa alkoholista, vaikka vanhempien alkoholin käytön seurauksista tiedetään yhä enemmän.[68] Sama vaikuttaa pätevän pitkälti rahapelaamista koskevassa keskustelussa.

On selvää, että rahapelaajien perheissä elävistä lapsista tarvitaan lisää tutkimustietoa. Lasten osallistumista tutkimuksiin ja julkisiin keskusteluihin tulisi lisätä, jotta lasten elämän ja asioiden käsittely, arviointi ja arvottaminen eivät jäisi pelkästään aikuisten (poliitikkojen, asiantuntijoiden ja vanhempien) varaan.[69] Koska tieto lasten arjesta tulee vanhemman kautta, tutkimuksestamme puuttuu lasten tuottama tieto näkemyksistään, kokemuksistaan ja näkökulmistaan oman elämänsä toimijoina.[70]

Toisaalta relationaalisen näkökulman soveltaminen on mahdollistanut lasten näkemisen osana läheissuhteiden verkostoa. Pelaamattomat vanhemmat ovat sitoutuneet lapsiinsa, vaikka suhde rahapelaavaan puolisoon ei enää ole ehjä ja kannatteleva.[71] On tärkeää, että vastaisuudessa lapset eivät jää sivullisiksi tiedontuotannossa eikä heidän tietonsa jää aikuisten tuottaman tiedon varjoon.[72] Aikuiset asiantuntijat ja työntekijät taas voivat toimia pikemminkin lasten kokemusten ”välittäjinä” ja ”kätilöinä” kuin ”paremmin tietäjinä”.[73] Myös nuorten ja aikuisten kokemuksia lapsuudestaan tulisi kuulla, jotta saataisiin lisätietoa rahapeliongelman kanssa painivista perheistä.[74]

Suomessa ongelmallisesti pelaavien henkilöiden läheisille on tarjolla vertaistukea ja -koulutusta sekä terapiaa, mutta kokonaisille perheille tukea on sitäkin vähemmän. Rahapeliongelman kanssa elävillä perheillä olisi tarvetta selvästi laajemmalle avulle, esimerkiksi sosiaalipalveluille ja velkaneuvonnalle mutta myös lastensuojelullisille tukitoimille ja kuntoutukselle.[75] Nykyisissä rahapelaajille suunnatuissa palveluissa voi olla

vaikeaa auttaa lapsia, sillä lasten kanssa ei ole totuttu työskentelemään eikä lasten ongelmia tunnisteta tai niihin ei osata vastata. Kun rahapelaaja tai läheinen hakee apua rahapeliongelmaan, olisi hyvä kysyä myös lapsista ja heidän elämäntilanteestaan. Esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolassa rahapelaamisesta voisi kysyä samalla, kun asiakkaalta kysytään päihteidenkäytöstä ja tupakoinnista. Myös koulujen terveystarkastuksiin voisi pyytää vanhempia mukaan, jos koulun henkilökunnalle nousee huoli lapsesta tai nuoresta. Tämä on tärkeää myös lastensuojelulain mukaan.[76] Olemmekin pyrkineet tässä yhteydessä tuottamaan tietoa lapsista, joiden toisella vanhemmalla on rahapeliongelma, jotta he eivät jäisi näkymättömiksi ammattilaisille, asiantuntijoille eivätkä myöskään päättäjille.

Näin tutkimus tehtiin

Tutkimuksen aineisto muodostuu 54 läheisen (joista 52 on naisia ja kaksi miehiä) vuosina 2007–2019 Päihdelinkin Valtti-keskustelufoorumille lähettämistä viesteistä (N = 150). Valtti-keskustelufoorumi on alkujaan perustettu ongelmallisesti rahapelejä pelaaville henkilöille ja heidän läheisilleen. Sittemmin läheisille on perustettu omat Tuuletin- ja Hertta-keskustelufoorumit, joista Hertta on edelleen aktiivinen. Luvan Valtti-viestiaineiston käyttöön ja tutkimiseen on myöntänyt A-klinikkasäätiö.

Viestiaineisto on kerätty keväällä 2019. Aineistoon valittiin viestejä, joiden lähettäjillä oli lapsia. Suurin osa läheisistä eli perheessä (mukaan lukien perheenlisäystä odottavat), yksi uusperheessä ja kuusi heistä oli eronnut. Viestien kirjoittajien iästä, asuinalueesta ja toimesta on hyvin vähän

tietoa. Sen sijaan kirjoittajat saattoivat kertoa viesteissään siviilisäädystään, lapsistaan, tulotasostaan ja perheensä velkaantumisesta. Lasten ikä vaihtelee vauvaiästä teini-ikään. Myös raskaudet ja tulevaa lasta koskevat odotukset mainittiin.

Viestiaineisto on luonteeltaan vaihtelevaa. Suurin osa läheisistä lähetti keskustelufoorumille yhden viestin, kun taas toisten tapauksessa keskustelua jatkettiin useissa viesteissä samassa tai useassa keskusteluketjussa nopeassa tahdissa tai jopa vuosien ajan. Läheisten jatkaessa keskustelua muiden läheisten ja rahapelaajien kanssa tutkijoiden on mahdollista seurata perheen tilanteen kehittymistä. Yhden viestin lähettäneet läheiset etsivät useimmiten muilta foorumin jäseniltä tai vierailijoilta apua akuuttiin ongelmaan: puolison rahapelaaminen oli riistäytynyt käsistä tai velkaantuminen oli aiheuttanut perheelle mittavaa taloudellista vahinkoa.

Tutkimusmenetelmänä käytimme aineistopohjaista sisällönanalyysia.[77] Viestiaineisto on koodattu käyttäen apuna Atlas.ti-ohjelmistoa. Rajasimme aineiston koodaamalla kaikki lapsia koskevat lauseet. Sen jälkeen ryhmittelimme koodit erilaisten teemojen alle ja lopuksi muodostimme teemoista pääkäsitteitä, jotka raportoimme tässä luvussa. Kirjoittajien yksityisyyttä on pyritty suojelemaan käyttämällä lainauksissa tunnisteita alkuperäisten nimimerkkien sijaan.

3. LASTEN ASEMA RAHAPELI-ONGELMAN VARJOSSA

1. Mm. Jacobs ym. 1989; Lesieur & Rotschild 1989; Darbyshire ym. 2001.
2. Mm. Tepperman & Korn 2001; Saugeres ym. 2014; Dowling ym. 2021.
3. Mm. Wurtzburg & Tan 2011; Järvinen-Tassopoulos 2016b; 2020; Palmer du Preez ym. 2020.
4. Saugeres ym. 2014; Alexanderson & Näsman 2017.
5. Lane ym. 2016, 25; Patford 2009; Järvinen-Tassopoulos 2020.
6. Wurtzburg & Tan 2011, 46–47.
7. Tepperman & Korn 2001, 14; Dowling ym. 2021, 691.
8. Ketokivi & Meskus 2015, 4; Ketokivi 2010, 25.
9. Ketokivi 2010.
10. Nätkin 2009, 80.
11. Jokinen & Mikats 2018, 51.
12. Järvinen-Tassopoulos 2016b.
13. Jacobs ym. 1989; Lesieur & Rothschild 1989.
14. Jacobs ym. 1989, 266; Darbyshire ym. 2001, 26–27.
15. Lane ym. 2016, 25; Kourgiantakis, Stark ym. 2013, 8; Dowling 2014.
16. Wurtzburg & Tan 2011, 46.
17. Mt., 49; Grant Kalischuk ym. 2006, 41.
18. Wurtzburg & Tan 2011, 49; Federman ym. 2000, 51.
19. Lesieur & Rothschild 1989, 6.
20. Grant Kalischuk ym. 2006, 39; Patford 2009.
21. Wurtzburg & Tan 2011, 50–51.
22. Lesieur & Rothschild 1989, 2; Grant Kalischuk ym. 2006, 40; Grant & Kim 2002; Black ym. 2015; Palmer du Preez ym. 2020, 1.
23. Darbyshire ym. 2001; Grant Kalischuk 2010; Kourgiantakis, Stark ym. 2013.
24. Wurtzburg & Tan 2011, 51–52.
25. Ketokivi 2009a.
26. Forsberg 2018, 31.
27. Palmer du Preez ym. 2020, 6.
28. Tepperman 2009, 139.
29. Palmer du Preez ym. 2020, 1.
30. Tepperman 2009, 140.
31. Lesieur & Rothschild 1989, 2.
32. Nätkin 2003, 35.
33. Vander Bilt & Franklin 2003, 113.
34. Darbyshire ym. 2001, 32–34.
35. Vrt. Itäpuisto 2005, 81.
36. Tepperman 2009, 35–36; Järvinen-Tassopoulos & Tassopoulos 2011.
37. Alexanderson & Näsman 2017, 33.
38. Itäpuisto 2005, 106; Federman ym. 2000, 51.
39. Ketokivi 2010, 100.
40. Tepperman 2009, 135.
41. Palmer du Preez ym. 2010.
42. Grant Kalischuk 2010, 8.
43. Ketokivi & Meskus 2015, 9.
44. Ketokivi 2010, 35.
45. Bellringer ym. 2017.
46. Itäpuisto 2005, 78.
47. Gattis & Cunningham-Williams 2011; Holdsworth & Tiyce 2013; Antonetti & Horn 2001.
48. Holdsworth & Tiyce 2013.
49. Palmer du Preez ym. 2020, 6.
50. Järvinen-Tassopoulos & Tassopoulos 2011; Bellringer ym. 2017.
51. Callaghan ym. 2017, 3370.
52. Järvinen-Tassopoulos & Tassopoulos 2011.
53. Tepperman 2009, 195.
54. Mt., 195.

55. Itäpuisto 2005, 79.
56. Ketokivi 2010, 100; Nätkin 2009, 76.
57. Patford 2009, 184.
58. Marttinen 2009, 85.
59. Mt., 68.
60. Tepperman & Korn 2001, 19.
61. Palmer du Preez ym. 2020, 6.
62. Krishnan & Orford 2002, 79.
63. Jallinoja 2009, 5.
64. Mt., 5.
65. Ketokivi 2010.
66. Alexanderson & Näsman 2017, 32.
67. Itäpuisto 2005, 36–37.
68. Orjasniemi & Kurvinen 2017, 128.
69. Alanen 2008, 161.
70. Karlsson 2012, 121; Hurtig 2006.
71. Ketokivi 2010, 25.
72. Hurtig 2006, 178.
73. Forsberg ym. 2006, 15.
74. Orjasniemi & Kurvinen 2017; Roine 2010.
75. Forsberg ym. 2006; Ruisniemi 2006b; Pösö 2007.
76. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
77. Tuomi & Sarajärvi 2002.